

NORA KREFT

Wat is
liefde,
Socrates?

De grote filosofen
over het mooiste gevoel
dat er is

Karakter Uitgevers B.V.

Inhoud

Woord vooraf 9

Onze filosofische tafelgenoten 15

Socrates, Augustinus, Immanuel Kant, Søren Kierkegaard, Sigmund Freud, Max Scheler, Simone de Beauvoir en Iris Murdoch

Hoofdstuk 1

Een discussie over de liefde: welkom in Koningsbergen! 24

Immanuel Kant verwelkomt de gasten op zijn conferentie over de liefde.

Hoofdstuk 2

Wat liefde met wijsheid te maken heeft 33

Socrates licht de samenhang tussen eros, schoonheid en het streven naar wijsheid toe

Hoofdstuk 3

De onvervangbaarheid van de liefde 62

Max Scheler beroept zich op de onvervangbaarheid van de liefde. De kring raakt in discussie over het wezen van de liefde

Hoofdstuk 4

Liefde en lust 90

Sigmund Freud verdedigt zijn libidotheorie en de gasten buigen zich over de biologie van de liefde.

Hoofdstuk 5

Kun je van machines houden? 107

Augustinus interesseert zich voor kunstmatige intelligentie en seksrobots. Het tafelgezelschap breekt zich het hoofd over de betekenis van bewustzijn

Hoofdstuk 6

Beperkt de liefde onze autonomie? 134

Simone de Beauvoir analyseert de liefde in het patriarchaat. Er laait een discussie op over liefde en geluk

Hoofdstuk 7

Bestaat er een recht op liefde? 156

Søren Kierkegaard zingt een lied over de naastenliefde. De kring vraagt zich af of liefde onrechtvaardig is

Hoofdstuk 8	
De kunst van het liefhebben	176
<i>Iris Murdoch legt uit waarom we onszelf moeten vergeten om werkelijk lief te hebben</i>	
Hoofdstuk 9	
Dating apps – de uitverkoop van de liefde?	193
<i>De gasten discussiëren over dating apps en de kapitalisering van de liefde in onze tijd</i>	
Hoofdstuk 10	
All you need is love	211
<i>Søren Kierkegaard heeft een date. Iris Murdoch laat de dag de revue passeren</i>	
Dankwoord	218
Literatuur	220

Woord vooraf

De liefde zet ons leven regelmatig op z'n kop. Je kunt niet terloops liefhebben en voor het overige op dezelfde voet verdergaan met je leven: de liefde verandert ons radicaal, zij beïnvloedt onze verlangens en wensen, en ook onze waarneming. Wanneer we liefhebben, zien en horen we anders, omdat onze belangstelling een nieuw brandpunt heeft. Geen wonder dat juist het begin van de liefde heel verwarrend en spannend kan zijn. Alles draait opeens om de liefste en je hoopt niets vuriger dan dat de liefde wederzijds is. Daardoor ben je kwetsbaar – niet alleen in het begin, maar doorlopend: liefhebbende mensen wennen nooit echt aan de liefde en worden na verloop van tijd niet minder kwetsbaar. Wanneer je bijvoorbeeld iemand verliest van wie je hield, is het niet gemakkelijk voortaan elke dag op te staan en door te gaan met je leven. Het is alsof de liefde pas echt duidelijk maakt wat sterven eigenlijk betekent en wat alleen zijn is.

De liefde overkomt ons soms plotseling en soms dient zij zich langzaam aan, maar ze onttrekt zich hoe dan ook aan onze directe controle. Ze beïn-

vloedt onze beslissingen – althans de belangrijke beslissingen – maar je kunt niet eenvoudigweg besluiten om lief te hebben. Je kunt voor de liefde uitkomen of niet, je kunt proberen de veelheid van gevoelens en wensen die ze met zich meebrengt te negeren, maar of we überhaupt liefhebben, hebben we niet zomaar in de hand. Dat geldt voor de romantische liefde, maar ook voor ouderliefde, voor de liefde tussen broers en zussen, voor hechte vriendschap, enzovoort.

Als de liefde ons zo verandert en kwetsbaar maakt en wij haar niet eens zelf in de hand hebben, waarom verlangen wij dan toch naar haar? Wat is er zo bijzonder aan? Waarom zouden de meesten van ons zelfs liever ongelukkig liefhebben dan helemaal nooit liefhebben? Waarom proberen we de liefde in ontelbare liederen te verwoorden? Waarom is het toch zo moeilijk de juiste woorden voor liefde te vinden? Waarom vergissen we ons daarbij zo vaak en proberen we het telkens opnieuw?

Omdat de liefde zo'n verbazingwekkend fenomeen is en omdat zij al vanaf het begin van de mensheid schijnt te bestaan – in elk geval vanaf het begin van de door mensen gedocumenteerde geschiedenis – heeft ook de filosofie altijd gedachten over de liefde ontwikkeld. Grote filosofen – mannen en vrouwen uit alle eeuwen – hebben zich afgevraagd wat romantische liefde, ouder-

liefde, liefde tussen zussen en broers, en diepe vriendschap gemeen hebben en wat liefde nu eigenlijk tot liefde maakt, en ze hebben hierover wijze ideeën op papier gezet. Zou het niet spannend zijn wanneer zij door de tijd konden reizen en onze vragen over de liefde met ons zouden kunnen bespreken? De basisvragen die mensen altijd al hebben gesteld, maar ook vragen over de onderwerpen die ons tegenwoordig speciaal bezighouden en die samenhangen met onze tijd en cultuur – dating apps, liefde en kunstmatige intelligentie, enzovoort?

In de volgende tien hoofdstukken werken we dit gedachte-experiment verder uit. Acht filosofen komen bij elkaar in het huis van Immanuel Kant in Koningsbergen, het huidige Kaliningrad. Ze zijn historische figuren uit heel verschillende tijden die allemaal een wezenlijke bijdrage hebben geleverd aan de filosofie van de liefde: Socrates uit de klassieke oudheid, Augustinus uit de slotfase van de oudheid en het begin van de middeleeuwen, Immanuel Kant uit de achttiende eeuw, Søren Kierkegaard uit de negentiende eeuw, Sigmund Freud en Max Scheler uit de eerste helft van de twintigste eeuw, en Simone de Beauvoir en Iris Murdoch uit de tweede helft van de twintigste eeuw. Ze komen bijeen omdat Immanuel Kant een geheimzinnige uitnodiging heeft verstuurd. Vroeger nodigde hij vaak mensen uit, maar op een

zeker moment werd het stil om hem heen. Nu laat hij plotseling weer van zich horen en wil hij het hebben over de liefde. Voor de historische Immanuel was de liefde in moreel opzicht verdacht. De Immanuel in dit boek wil het onderwerp nog eens aan de orde stellen en zijn gasten moeten hem daarbij van dienst zijn.

Zodoende raken ze natuurlijk in alle mogelijke discussies verzeild: wat liefde eigenlijk is, of er redenen zijn voor de liefde, hoe je kunt verklaren dat geliefden elkaar als onvervangbaar beschouwen en de ander niet gewoon willen inruilen voor een soortgelijke of om de een of andere reden 'betere' kandidaat. Wat liefde te maken heeft met hormonen, of je van robots kunt houden en wat seks met robots mogelijk is met ons doet. Of liefde en autonomie elkaar uitsluiten of juist sterk stimuleren, waarom liefde gelukkig (en soms verschrikkelijk ongelukkig) maakt, en of er een recht op liefde bestaat. Of je liefde kunt oefenen, wat liefdespillen te betekenen hebben, hoe je moet denken over dating apps, en nog veel meer. De gespreksdeelnemers bewegen zich heen en weer tussen tijdloze vragen en onderwerpen van deze tijd.

Niet alles wat de acht personen in dit boek zeggen, kan worden toegeschreven aan hun historische naamgenoten. Zij hebben nu eenmaal niet nagedacht over seksrobots en dating apps. Boven-

dien veranderen de personen in dit boek af en toe van mening, zoals dat in discussies pleegt te gebeuren. Ze gaan uit van de positie die ze destijds innamen, maar laten zich door hun gespreksgenoten beïnvloeden wanneer deze overtuigende tegenargumenten hebben. En soms betreden ze totaal nieuwe paden.

Ik hoop dat hun ideeën prikkelen tot meedenken. De tegenwoordige filosofie van de liefde heeft namelijk dringend meedenkers nodig. Enerzijds omdat zij nog relatief jong is: de filosofie van de liefde is pas kortgeleden meer in de belangstelling komen te staan en er is veel spannend nieuw onderzoek – onze acht gespreksdeelnemers zullen daarvan een deel behandelen. Anderzijds omdat de liefde in onze politiek woelige tijden een belangrijk thema is. Liefde begint met de haar eigen, intense gerichtheid op een bepaalde persoon, maar zij opent ook de ogen voor de fundamentele onvervangbaarheid van alle mensen en doet een gevoel voor gerechtigheid ontwaken. Bovendien maakt de liefde alle mogelijke krachten vrij: liefhebbende mensen zijn vindingrijk, ze geven niet snel op. Daarvan moeten we profiteren om de grote vraagstukken van onze tijd aan te pakken.

De filosofie van de liefde heeft dus een lange geschiedenis. ‘Filosofie’ betekent ‘liefde voor wijsheid’. Maar het verband tussen filosofie en liefde gaat mogelijk nog dieper. In Plato’s dialoog

Phaedrus zegt Socrates dat een andere persoon liefhebben (onder andere) betekent dat je met diegene wilt filosoferen. Ook zegt hij dat de filosofie dit motief nodig heeft, omdat de liefde voor een ander onze liefde voor de wijsheid pas doet ontvlammen. Als hij gelijk heeft, zijn liefde en filosofie op elkaar aangewezen: de liefde komt tot uitdrukking in het filosoferen, en filosoferen is onmogelijk zonder de liefde – dus zonder de liefde voor een andere persoon.

Dat zijn natuurlijk stevige stellingnames, die we nader moeten onderzoeken voordat we ze goed kunnen begrijpen. Desondanks heb ik het gevoel dat ze iets waars vertolken. Liefde is wezenlijk verweven met het verlangen om samen met de geliefde na te denken over hoe we willen leven en wat we moeten geloven en mogen hopen. Onze zinnen en gedachten zijn voortdurend bij de liefste, maar we hebben meteen ook redenen om de wereld te onderzoeken (ook al gebeurt dat niet altijd bewust). Volgens Plato is het gezamenlijke filosoferen van de acht denkers in dit boek op zichzelf al een teken van hun vriendschap, een oefening in liefde.

Nora Kreft, augustus 2019